

ar fi fost de procurat printr-o modalitate asemănătoare prin care s-au procurat și careurile hărții iosefine din anexe.

Ansamblul aporturilor informative noi și vechi, așezarea lor într-un discurs logic și curat din punct de vedere terminologic, opiniile mature și ponderate aduc lucrarea la un nivel întru-totul potrivit exigențelor necesitate pentru o demonstrație ca aceea menită să conducă la consacrare. Observațiile noastre, prezentate mai sus, au fost stârnite de un text stimulat pentru continuarea investigațiilor. Ele nu obiectează asupra fondului general, asupra principiilor corecte și demonstrate, ci stabilesc doar nuanțe posibile și mai ales, carențe de care mediistica românească poate fi taxată în ansamblul ei.

*Țara Făgărașului* se aliniază astfel la șirul de monografii teritoriale de care mediistica ardeleană avea și încă are nevoie. Cu ea se încheie doar șirul teritoriilor mai mari, în care românii își conservau mai bine decât în alte părți, individualitatea socială în scară ierarhică. De acum vor trebui să urmeze Năsăudul, Chioarul, zona Beiușului și pandantul de pe cealaltă parte a Munților Apuseni.

Adrian Andrei RUSU

Adrian Andrei Rusu, George Pascu Hurezan, *Cetăți medievale din județul Arad*. Arad, Editura Muzeului Județean, 1999, 127 p. + il. grafică în text, + 16 pl. color

Apariția acestei noi lucrări despre fortificațiile medievale ne permite să constatăm, printre altele, lăsând la o parte valoarea ei intrinsecă, stadiul în care se află cercetările de mediistica (inclusiv de arheologie medievală), în domeniul mai sus amintit. Din păcate nu ne putem mândri cu prea multe realizări. Nu avem o terminologie și o cronologie precisă cu care să operăm pentru a fi în concordanță cu istoriografiile din jurul nostru, ne lipsesc ridicările topografice pentru o mulțime de fortificații (și poate chiar respectul însuși pentru aceste monumente). Toate aceste probleme, mai sus amintite, sunt semnalate de către autorii monografiei *Cetăți medievale din județul Arad*, iar noi vom încerca să le scoatem în evidență pe parcursul acestei prezentări.

Lucrarea este compusă din patru părți: *Cuvânt introductiv*, *Cetățile medievale ale județului: obiect de studiu*, *Jaloane ale istoriei fortificațiilor și Cetățile*. De asemenea, mai sunt incluse două rezumate în limbile engleză și germană, și 16 planșe color cu cele mai importante cetăți ale județului.

Monografia prezintă 27 de fortificații, dar, după cum ne precizează și autorii, nu au fost incluse toate *cetățile* ci doar *cetăți* din județul Arad. Motivele care au impus această selecție ne sunt explicate în *Cuvânt introductiv*: delimitarea geografică a spațiului avut în vedere, distrugerile de monumente, fie din cauza omului (folosite ca și cariere de piatră), fie din cauza evenimentelor politice din zonă (acțiunile turcești, cucerirea habsburgică). Tot în această parte introductivă trebuie subliniată și una dintre "neliniștile" care îl frământă pe unul dintre autorii cărții (Adrian Andrei Rusu), legată de terminologia specifică fortificațiilor, capitol deficitar în literatura noastră de specialitate. Ne referim la termenul *încastelare* (lansat de către autor încă din 1987), aplicat pentru perioada 1260-1320, când în Transilvania au apărut peste 60 de cetăți. Interesantă este și delimitarea cronologică pe care autorii o propun pentru termenul de *cetate medievală*: 1000 – sfârșitul secolului al XVI-lea. Ceea ce ar putea naște controverse la această cronologie (datorită tradiției unui "îndelungat ev mediu" întâlnită în istoriografia românească), este limita ei superioară (pentru anul 1000 se precizează că "evul mediu exista deja" dar "nu existau cetăți"), deoarece "ceea ce

urmează după secolul al XVI-lea, este anticamera modernității, sau ceea ce alte istoriografii denumesc a fi, pe bună dreptate, *epoca premodernă*" (p. 4).

În partea a doua, *Cetățile medievale ale județului: obiect de studiu*, autorii ne prezintă câteva probleme de metodologie a cercetării fortificațiilor medievale. Astfel, în cercetarea unui monument întotdeauna se pleacă de la informația documentară și se finalizează cu cercetarea arheologică. În cazul monumentelor însă, documentele ne oferă doar imagini trunchiate, ele vorbindu-ne mai ales de evenimente politico-militare, schimbări de stăpâni, lăsând deoparte viața internă a cetăților. Aceste probleme rămân, din păcate, în continuare, doar în seama cercetărilor de arheologie medievală. În cazul concret al fortificațiilor Aradului, de o deosebită importanță sunt, după cum subliniază autorii, desenele lui Marsigli sau cele efectuate de către militarii din serviciul armatei habsburgice.

După cum rezultă din lectura textului, pentru Arad (creдем însă că această constatare poate fi una generală, pentru întreaga Transilvanie), neîmplinirile sunt mai mari decât realizările: lipsesc planurile de cetăți, releveele verticale, ridicările topografice moderne (din cele 27 de fortificații prezentate, doar Agrișu Mare, Dezna, Șiria și Șoimoș beneficiază de acestea). Trecerea în revistă de către autori a istoriografiei cu referire la cetățile județului Arad, precum și modul cum s-a scris despre acestea, începând din perioada romantică și până astăzi (Gh. Anghel, V. Vătășianu, Șt. Pascu, Gh. Lanevschi), scoate în evidență faptul că multe dintre cercetările respective sunt depășite sau trebuie aduse la zi. Această a doua parte se încheie prin semnalarea unui nou termen, *castelologie* (compartimentul de cercetare care se ocupă doar cu studiul fortificațiilor), cu care celelalte istoriografii operează de multă vreme.

Partea a treia a cărții, *Jaloane ale istoriei fortificațiilor*, prezintă câteva considerații generale privind apariția și evoluția, în ordine cronologică, a fortificațiilor medievale din județul Arad. În ultimul capitol, *Cetățile*, este cuprinsă prezentarea, după criteriul alfabetic, a celor 27 de cetăți. Pentru fiecare fortificație s-a urmărit, în general, atingerea a trei puncte: descrierea geografică a zonei unde este amplasată cetatea; istoricul acesteia, de la prima atestare documentară până în momentul ieșirii sale din uz; analiza elementelor de arhitectură (în cazul când ele încă se mai păstrează). Spre surpriza multora, ponderea cea mai mare în analiza fortificațiilor o au sursele documentare deoarece cercetările de arheologie medievală lipsesc în cea mai mare parte (este suficient să menționăm că doar nouă din cele 27 de fortificații prezentate în carte beneficiază de planuri). Remarcăm îndeosebi consistența tratării cetăților de la Șiria și Șoimoș. Ultima dintre ele, cu șanse bune de a deveni, în urma unei restaurări așteptate, o adevărată perla a văii Mureșului.

La nivelul general al lucrării nu se ridică însă și modul cum au fost redată grafic hărțile cu amplasarea cetăților, acestora lipsindu-le adesea, din păcate, claritatea. Ca o compensație, se remarcă însă ilustrațiile color, care, iată, își fac loc de normalitate în publicistica noastră istorică.

Sperăm că apariția acestei monografii se va constitui într-un bun exemplu și pentru alți medievaliști (și nu numai) interesați în salvarea și valorificarea patrimoniului național-cultural. Modalitatea tratării pe teritorii circumscrise, este, de asemenea un model de urmat.